

Komple teorileri ve teorisyenleri

GİRİŞ

İnsanlığın veya daha küçük ölçekte bir devletin tarihini etkileyen büyük olaylar karşısında ilk tepki paniğe kapılmak ve yaşanan dehşetin nedenini sorgulamaktır. Ancak böylesi olayların, cinayetlerin, terörist eylemlerin ne maksatla gerçekleştirildiklerine dair yapılan açıklamalar kimi zaman fazla basit bulunur, bu açıklamaların gerçek faileri gizlemek için kamuoyunun önüne asılan bir sis perdesi olduğu ileri sürülür. Bu nedenle Amerika Başkanı John F. Kennedy'nin öldürülüşü, Amerikalı astronotların aya ayak basmaları, Prenses Diana'nın bir araba kazasında hayatını kaybetmesi, Amerikalı zenci lider Martin Luther King'in öldürülmesi gibi tarihe damgasını vurmuş önemli olayların aslında göründükleri gibi cereyan etmediklerini iddia eden, "perde arkası sırları" açıklayan binlerce web sitesi ve yayın mevcuttur. Böylesi popülerleşmiş bir "komple kültürü"den dolayı 11 Eylül 2001 günü New York İkiz Kuleleri'ne düzenlenen saldırılar sonrasında hem dünyada hem de Türkiye'de rastlanan, saldırıları komple teorileriyle izah etme coşkusu çok şaşırtıcı değildir. Şaşırtıcı olan Batı dünyasında sadece aşırı sağ çevrelerin ilgi gösterdikleri komple teorisyenlerinin Türkiye'de her cenah tarafından ciddiye alınmaları, fikirlerine başvurulana saygın birer "uzman" olarak itibar görmeleridir. Bunun en yakın örnekleri 15 ve 20 Kasım 2003 günleri İstanbul'da yaşanan terörist saldırıların ardından komple teorisyenlerinin yazılı ve görsel medyayı işgal etmeleridir.

BATI ÜLKELERİ VE KOMPLE TEORİLERİ

Komple teorileri Avrupa ve Amerika'da da uzun yıllardan beri son derece yaygındır. 11 Eylül saldırıları sadece yeni komploların kurgulanmasına yol açmıştır. Saldırıların faillerinin kim oldukları konusunda Almanya'da yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre özellikle 30 yaş altı gençler bu eylemlerden Amerikan hükümetini doğrudan sorumlu görmektedir.¹ Thierry Meyssan'ın yazdığı ve yayımlandığı tarihte Fransa'da en çok satan kitaplar listesinde bir numara olan *L'Effroyable Imposture* (Korkunç Sahtekârlık) kitabına göre 11 Eylül saldırılarını Afganistan ve Irak'ta savaş başlatmak için bahane arayan Amerikan hükümeti ve ordusu içinde kümelenmiş bazı kişiler gerçekleştirmişti.² 1990'lı yıllarda 20-30 yaş grubu eğitilmiş kişilere hitap eden en popüler televizyon dizilerinden biri "Govern-

ment Denies Knowledge" (Hükümet Bilgi Sahibi Olduğunu İnkâr Ediyor) altbaşlığıyla sunulan, hükümetin örtbas ettiği olayları ve komploları konu eden *The X-Files* (X Dosyaları) idi.³ 11 Eylül saldırılarını "izah eden" komple teorilerinin Batı'da rağbet görmesinin nedenleri değişiktir. Bir psikoloji profesörüne göre bunun izahı insan tabiatının dehşetengiz olayları bir avuç insanın tek başına gerçekleştirmiş olması fikrini kabullenememesi, bundan ötürü alternatif gerçekler icat etmesi ve onlarla teselli bulmasıdır. Aynı bilimadama göre bu eylemleri bir avuç insanın tek başına yaptığını kabullenmek bir yerde insanın yaşama ve etrafına duyduğu güvenin tamamıyla yok olması anlamını taşıdığından insanlar olayları açıklayacak daha girift nedenler aramaktadır.⁴ Bunun yanı sıra Avrupa'nın Bush yönetimine karşı duyduğu memnuniyetsizlik, 11 Eylül eylemlerinden sonra karmaşık ve girift olayların izahı için basit cevapların aranması,⁵ eğitim düzeyi düşük toplumlarda, girift olaylara kavranması kolay ve basit cevaplar verme arayışı gibi nedenler de 11 Eylül sonrası komple teorilerinin artmasını izah etmektedir.⁶

ORTADOĞU VE KOMPLE TEORİLERİ

Batı âleminde "Ortadoğu" çoğu zaman envai çeşit entrikalar, hanedanların yönettiği devletler, hanedan mensupları arasında cereyan eden darbe ve karşı darbe girişimleri, rüşvet gibi olumsuz imgeleri çağrıştırır. Bunun farkına varmak için 18. veya 19. yüzyılda Ortadoğu'yu gezen seyyahların seyahatnamelerini okumak, siyasî gerilim, casusluk veya polisiye romanların en çok hangi ülkelerde cereyan ettiklerine göz atmak yeterlidir. Dolayısıyla siyasî atmosferi böylesine karmaşık ve perde arkasından yürütülen entrikalarla dolu bir bölgede komple teorilerinin olağanüstü revaçta olmasına hiç de şaşırmamak gerekir. Nitekim İsrail yanlısı ve muhafazakâr Amerikalı entelektüel elitlerden Daniel Pipes⁷ Ortadoğu'da komple teorilerine bu kadar ilgi gösterilmesinin nedenlerini şöyle açıklamakta:

*"Ortadoğu'da gizli el hakkındaki neredeyse tüm spekülasyonlar son tahlilde iki büyük komple mihrakına işaret eder : Siyonistler ve emperyalistler. Tabii ki emperyalizm esas itibarıyla Birleşik Amerika hükümeti demektir. Komünistler ve diğer mihraklar bu iki ana mihrak ile ittifak halinde olmaları halinde dikkate alınırlar. Bölgede rastlanan, Batı, İsrail, ilimli, demokratik ve modernite karşıtı davranışlar çoğunlukla gizli güçlerden duyulan korkulardan kaynaklanır."*⁸

Pipes makalesinde Ortadoğu'nun bu gerçeğini "saçma" olarak niteleyip elinin tersiyle iten Birleşik Amerika hükümetinin Ortadoğulu entelektüel elitler, ruhani liderler, siyasetçi ve bürokratların zihinlerine nüfuz etmiş bu "komple teorisi kültürü"ne yeterince önem vermesi gerektiğine dikkati çekmekte, bunu ya-

parken de Amerikan elitlerinin buna neden önem vermediklerini şöyle açıklamakta:

*"Özellikle Amerikalılar bir refleks olarak komploculuk fikrini dikkate almamaya eğilimlidir. Gizli polis, gizli siyasî örgütler ve darbelerden bihaber bir siyasî kültürde yaşayan Amerikalılar entrikaların başka ülkelerde oynadığı rolü tahayyül etmekte zorlanırlar. Gerçekten Ortadoğu'daki paranoya belli bir birikime sahip görmüş geçirmiş Amerikalıları şaşırtmaktadır."*⁹

Daniel Pipes Ortadoğu'da komplo teorilerinin son derece yaygın ve revaçta olmasının altında bazı haklı sebeplerin yattığına da işaret etmektedir. Pipes'a göre Ortadoğu son iki yüzyıl boyunca birçok gerçek entrika ve komploya sahne olmuştur. Batılı hükümetler Ortadoğu ülkelerinin politikalarını etkilemek için hileye, fesata başvurmuş, gizli yöntemler kullanmıştır. İsrail Devleti gizli operasyonlar gerçekleştirmiş, Arap ülkelerinin siyasetçileri amaçlarına ulaşmak için fesatı sürekli kullandıkları bir yöntem haline getirmişlerdir.¹⁰ Bir diğer gerçek Ortadoğulu hükümetlerin yarısının darbeler sonucunda iktidara gelmesidir. Bu anlamda komplolar bölgenin tek gerçek siyaset üretme şeklidir. Bundan dolayı Ortadoğulu insan için açık ve demokratik toplumların dinamiklerini anlamak oldukça zordur zira otoriter ve saydam olmayan siyasî rejimlerde resmî haber kaynaklarının en iyi alternatifi söylentidir.¹¹

TÜRKİYE VE KOMPLO TEORİLERİ

Ünlü Komplo Teorisyenleri - Yayıncılar - Ortak

Özellikleri: Geçmişte sadece bir avuç yazarın tekelinde olan komplo teorileri günümüzde artık kendilerini "uzman" olarak kabul ettirmiş birçok isim tarafından yaygınlaştırılmakta ve oldukça önemli bir okur ve izleyici kitlesine ulaşmaktadır. Bu eski ve yeni kuşak "uzmanlar" arasında en popüler isimler şunlardır: Eski MİT görevlisi Prof.Dr. Mahir Kaynak,¹² İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, Yalçın Küçük, Oktay Sinanoğlu, Doç.Dr. Emin Gürses, *Anadolu'da Vakit* gazetesi başyazarı Abdurrahman Dilipak, aynı gazete yazarlarından Hasan Karakaya, Taha Kıvanç müstear adıyla imzaladığı yazılarıyla *Yeni Şafak* gazetesi başyazarı Fehmi Kuru,¹³ birçok "komplo" kitabının müellifi *Zaman* gazetesi yazarı Aydoğan Vantandaş,¹⁴ aynı grubun yazarı ve www.komplo.com web sitesi editörü Mustafa Aydın, geçmişte sosyal demokrat konuların yazarı olan Atilla Akar,¹⁵ Mutlu Çölgeçen,¹⁶ Aytunç Altındal, Hakan Yılmaz-Ali Çimen ikilisi,¹⁷ Dr. Süleyman Adem, *M5 Haber* dergisi yazarlarından Nedret Ersanel.¹⁸ Bu "teorisyenler" in ortak özellikleri genellikle ya milliyetçi-İslâmcı görüşe mensup olmaları ve/veya kitaplarını bu teorilere en çok rağbet gösteren muhafazakâr-milliyetçi-İslâmcı çevrelere ait yayınevlerinde yayımlamalarıdır.

Kaynak olarak kullandıkları yabancı yazar veya siyasetçilerin çoğu aşırı sağ, faşist veya antisemit çevrelere mensuptur.¹⁹ İleri sürülen tezlerin tamamı Ortadoğu'daki köktendinci İslâmcı çevreler ile Amerika ve Avrupa'daki neo-nazi ve aşırı sağ çevrelerden kopyalanmış veya esinlenmiş tezlerdir.²⁰ Tabii ki bu listeye Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük komplo teorisyeni, siyaset hayatımıza ve siyaset diline antisemit söylemi yerleştirmeyi başaran Millî Görüş'ün ideoloğu Necmettin Erbakan'a özel bir yer ayırmak gerekir.²¹ Bu isimlere bir dizi yabancı yazarların Türkçeye çevrilmiş kitaplarını, Nedret Ersanel'in hazırladığı "Komplo Teorileri" ekini veren aylık *M5 Haber* dergisini, bu konuda "uzmanlaşmış" Timaş, Selis Kitapları,²² Q-Matris ve Kara Kutu yayınevlerini de eklemek gerekir. Bu yayınevlerinden Q-Matris Yayınları hedefini şöyle açıklamakta:²³

"Yaşadığımız dünyada acaba ne kadar söz sahibiyiz ve gerçekten gördüklerimiz, duyduklarımız ve yaşadıklarımız doğru mu? Bu soruların cevapları Q-MATRİS YAYINLARI'nın çıkardığı ve çıkaracağı bilgi hazinesinde herkesin önüne sunulacaktır."

Okuyucusunu bilinçlendirme savaşı veren; genç ve konusunda uzman yazar kadrosu ile yeldeğirmenlerine kılıç sallayan ve bu mücadelesinde okurlarından başka hiçbir desteği olmayan yayınevimiz Türkiye ve dünya gerçeklerini birer kaynak eser olacak şekilde sunmanın tatlı telaşı ve koşturmacası içerisinde olacaktır."

Gerçeklerin bilinmesini ve hiçbir şeyin karanlıklar arkasında kalmamasını kendine hedef olarak seçen yayınevimiz, çıkarmış olduğu 4 kitap ve bu kitaplarının gerek yurtiçi gerekse yurtdışı yankıları ile basın dünyasında kalıcı olacağını henüz daha yolun başındayken ilan etmiştir."

"BİZ; BİLDİKLERİMİZİ, SİZLERİN DE BİLMESİNİ İSTİYORUZ...."²⁴

Komplo teorilerini meşgale edinen yazarlar meslektaşları ve yayınevleriyle dayanışma içinde bulunmayı da ihmal etmemekteler. Örneğin Fehmi Kuru bir yazısında Atilla Akar'ın kitabını okurlarına tavsiye ediyor, hem Akar'ın hem de kendi kitaplarını yayımlayan Timaş Yayınları'nı da övmekten geri kalmıyor:

"Timaş Yayınları birkaç yıldır 'Komplo' diye dudak bükülen konulara açıklık getiren kitaplar da yayınlıyor. İyi de yapıyor. İsterseniz, 'Bu uçuk-kaçık adamlar neler anlatıyor?' ilgisizliğiyle okuyun, isterseniz 'Acaba, olayların ardında göze batmayan yönler var mı?' merakıyla, bir şey fark etmiyor: Sonuçta zihninizin açıldığını hissediyorsunuz, olaylar daha bir anlam kazanıyor gözünüzde."²⁵

İNTERNETTE KOMPLO TEORİLERİ

Komple teorileri sadece yayınevleri ve basınla yayılmakta buna görsel medya ve internet ortamı da büyük katkıda bulunmaktadır. Komple teorisyenleri televizyon kanallarının tartışma programlarının "davet edilmeleri elzem uzmanlar" listelerinde yer almaktadır. Haber Türk televizyon kanalı '90'lı yıllarda deniz tarihçisi olan,²⁶ 2000'li yıllarda ise "stratejist" konumuna terfi eden emekli deniz subayı Erol Mütercimler'in sunduğu ve her keresinde değişik bir konunun yer aldığı haftalık "Aynanın Arkası ve Komple Teorileri" programını yayına sokmuştur. Komple teorisi konulu web sitelerinden akla ilk gelenler halen Amerika'da yaşayan eski MIT görevlisi Mehmet Eymür'ün kurduğu www.atin.org, akibeti meçhul "serbest ajan" Mahmut Yıldırım'ın Yeşil kod adından esinlenerek kurulan www.yesil.org, *Zaman* gazetesi yazarı Mustafa Aydın'ın editörü olduğu, "hiçbir şey sonsuza kadar gizli kalmaz" düsturuyla sunulan www.komple.com, editörleri belli olmayan www.kompleteorileri.com, www.komple.cjb.net, <http://komple.gq.nu>, www.kan.teorisi.com, <http://hastaadam.ilkurk.org/html>, www.ozeldedektif.com/komple.html ve <http://kizilsultan.sitemynet.com/KIZILSULTAN/id14.htm> web siteleridir. Yahoo internet servis sağlayıcısına ait tartışma kümeleri içinde yer alan ve 14 Mart 2001 tarihinde kurulan "Kompleteorileri" isimli tartışma kümesi amacını "güvenlik, strateji, uluslararası ilişkiler, siyaset, gizli oluşumlar, yakın tarih başta olmak üzere komple teorisi meraklılarının ilgi duyduğu konularda ilginç bilgi ve haberler, çarpıcı yorumları üyeleriyle paylaşmak, zaman zaman çeşitli gazete ve dergilerde yer alan kaliteli komple teorileri ile teori üretmeye yarayacak tarzda hammadde içeren yazı ve haberlere yer vermek" olarak tarif etmektedir.²⁷ Bu tartışma kümesinin halihazır üye sayısı 762'dir, mesaj trafiği de oldukça yoğundur.²⁸

Türkiye'de komple teorileri önce 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi, sonra 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısı ve en nihayet 15 Kasım sinagoglar ve 20 Kasım 2003 HSBC Bank Genel Müdürlüğü ve İngiltere Başkonsolosluğu'na düzenlenen eylemler sonrasında olağanüstü ivme kazanmış ve âdeta bir sanayie dönüşmüştür. Ancak serbest piyasa kuralları unutulmadığı takdirde talebin olmadığı yerde böylesi bir arzın da olmayacağını düşünmemek mümkün değildir. Nitekim tanınmış gazeteci Cengiz Çandar da İkiz Kuleler eyleminin ardından yazdığı bir dizi yazıdan birinde 11 Eylül sonrasında kamuoyunda oluşan "alan memnun-veren memnun" şeklindeki bu durumu şöyle tarif etmekte:²⁹

"Kamuoyunun kafası karmakarışık. Bu gibi durumlarda ortalığı 'kanaat önderleri'nin kaplaması ve 'yol gösterici analizler'le geleceğin üzerine 'projektorler' tutmaları doğaldır. Ne var ki, 'kanaat önderleri'nin

ezici çoğunluğu 'komple teorisi'ni 'analiz'in yerine ikame ederlerse, toplumun kafasının daha da karışması ve işin içinden çıkamaz hale gelmesi de doğaldır. Türkiye'deki durum bu.

'Komple teorisi' ancak 'düşünce özgürlüğü' bakımından sıkıntılı ülkelerde geçerli akçedir. Hukuk devleti olamamışsanız, 'açık toplum' nitelikleri kazanmamışsanız, 'serbest düşünce' önüne nice engeller dikilmişse, 'işler' genellikle 'kapalı kapılar ardında' cereyan ediyorsa; o ülkenin düşünce alışkanlığının 'komple teorisi' üretimine dayanması kaçınılmazdır. 'Kamuoyu' ve 'kanaat önderleri' arasında 'interaktif' bir ilişki var. Kamuoyu, öyle düşünmeye teşne; 'kanaat önderleri' ise ipe sapa gelmez 'komple teorileri'yle, beslendikleri toplumun bu zaafını mütemadiyen besliyorlar"

KOMPLO TEORİSYENLERİ NEDEN REVAÇTA? - BU TEORİLERİ NEDEN ÜRETİRLER?

Kendisini Batılı olarak takdim etmek için onlarca yıldan beri gayret sarf eden ancak coğrafi konumu itibarıyla bir Ortadoğu (19. yüzyılının sonunda geçerli olan terminolojiyle Yakınoğu) ülkesi olan, yakın tarihi diğer Ortadoğu ülkelerinde rastlanan darbeler, entrikalar, gizli örgütler, faili meçhül cinayetler geleneğinin örnekleriyle dolu olan Türkiye'nin bu komple geleneğinden etkilenmeyeceğini tahayyül etmek için gerçekten hayalperest olmak gerekir. Bunun yanı sıra Türk toplumsal ve siyasal kültüründe onlarca yıldan beri Türkiye'nin başına gelen her felaketin müsebbibinin Hıristiyan Batı âlemi olduğuna dair mevcut olan ortak kanaat çok eskilere dayanmaktadır. Örneğin Balkan Savaşları'nda yaşanan yenilgiden sonra Celâl Nuri [İleri] *İçtihad* dergisinde bütün Batı (=gâvur) âlemini Türklere düşman olmakla suçluyor, buna cevaben Abdullah Cevdet İslâm âleminin ardı ardına karşılaştığı trajedilerin Müslüman ülkelerde Batı'ya karşı duyulan dinî referanslı nefretten kaynaklandığını belirtiyor ve bu psikolojiyi "bütün âlemin düşmanımız olduğunu ve aleyhimize çalıştığına inanmak zulüm saplantısının bir âlametidir" satırlarıyla eleştiriyordu.³⁰

SOSYO-POLİTİK ORTAMIN MÜSAİT OLMASI

Komple teorilerinin bereketli bir şekilde serpilip gelişmelerinin bir nedeni Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamdır. 27 Mayıs 1960 ihtilâli, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 ihtilâli, 28 Şubat 1997 "postmodern" darbesi gibi bir darbeler kültürüne sahip, '70'li yıllarda kontr-gerilla ile tanışmış, aradan geçen onlarca yıla rağmen mahiyetleri henüz tam anlamıyla aydınlanamayan 1934 Trakya Olayları ve 6-7 Eylül 1955 Olayları gibi gayrimüslimlere yönelik yağmaları yaşamış bir Türkiye'de yakın geçmiş faileri bulunmamış veya bulunmuş olsa da açıklanmamış cinayetler, firar edilmesi imkânsız hapishanelerden firar etmiş caniler, yasadışı gizli örgütler ile doludur. '90'lı yıllarda bunlara Susur-

luk Kazası ile ortaya çıkan mafya-siyasetçi-güvenlik güçleri ilişkileri eklenmiştir. Bu yaşananların sonucunda "Derin Devlet" kavramı Türk siyasî ve popüler kültürüne iyice yerleşti ve sebepleri henüz izah edilemeyen her türlü olayların cevabı olarak kabul görmeye başladı. Son yılların gözde komplo teorisyenlerinden Aydoğan Vatandaş'ın "Türkiye'de komplo geleneğinin olması çok doğal. Çünkü Türkiye, üç beş günde bir insanların yürüdüğü, suikastlerin olduğu ve 'ne zaman darbe olacak' diye beklenen bir ülke"³¹ sözleri böylesi bir kültürün neden yerleştiğinin âdeta itirafıdır. Aynı görüşü Ali Çimen-Hakan Yılmaz ikilisi de savunmakta:

*"Bilgiyi saklıyor ya da kademe kademe sızdırıyorlar. Sonuçta bizler, öğrenmemiz gerektiği kadar öğreniyor, izin verildiği ölçüde olayları görebiliyoruz. Bildiklerimiz ya da bildiğimizi sandıklarımızın büyük bir çoğunluğu, tek merkezli ama çok renkli kaynaklarca şekillendiriliyor. Yaygın kabul gören gerçeklerin arkasına ulaşarak, "gerçekten farklı gerçekler" dile getirmeye çalışırlarsa, aynı kaynaklar tarafından "komplo teorisyeni" olmakla suçlanıyor."*³²

Bu genel arka plana eklenen başka olgular da komplo teorisyenlerine meşrûiyet ve saygınlık sağlamaktadır. Bunlardan bir tanesi "resmî tarih" kavramıdır. Türkiye'de resmî ideolojinin dayattığı ve toplum içinde sağlam temeller edinen tarih anlatımına sorgulayıcı ve eleştirel bir bakışla yaklaşma 1980 sonrasında önce *Tarih ve Toplum* dergisinin yayına başlaması, daha sonra da özgürlüklerin genişlemesiyle birlikte zaman içinde ciddi bir zemin ve derinlik kazandı. Son on yıl zarfında yapılan bilimsel yayınlar sonucunda genel geçer gerçek olarak kabul edilen birçok "resmî tarih" tezi ciddi revizyona uğradı. Başka bir deyimle kamuoyunda "resmî tarih" kavramı giderek "Devlet'in dayattığı gerçeklerin üstünü örten, gizleyen tarih" anlamını taşımaya başladı. Nitekim bu durumun farkında olan Atilla Akar konumunu savunur ve meşrûiyetini ilân ederken "resmî tarih" kavramına atıfta bulunmakta:

"Bugüne değin her boy ve soydan 'resmî' tarihçinin bize öğrettiğinin aksine tarih, hiç de sanıldığı gibi hareket etmiyor. Birçok 'tarihçi'ye kalırsa tarih, fazla bir müdahaleye gerek kalmadan adeta kendi kendine akan bir ırmak gibi seyrediyor. Böylesi bir tarih anlayışı bize; sadece ve sadece, tarihin görünür sonuçlarını sunuyor ve arka planda nelerin dönmüş olabileceğine, bilinmeyen faktörlerine hiç yer vermiyor. Ya da çok az yer vererek esas olup bitenden hiç bahsetmiyor veya çarpıtarak aktarıyor. Onlara kalırsa tarih yalnızca görünür liderlerden ve görünür olaylardan ibaret. O isim ve olguları doğuran gizli ilişkilerden, gizli örgütlerden, gizli liderlerden, komplolardan tek kelime dahi edilmiyor.(...) Ben böylesi bir tarih anlayışının özellikle empoze edildiğini ve bunun da tarihi bize ancak

*belli güçlerin istediği kadar göstermesine yardımcı olduğunu düşünüyorum. Bu tarz bir tarih anlayışı bize o tarihin arkasındaki gerçek 'yönlendirici iradeler'e dair dişe dokunur tek söz bile etmiyor. (...) Bu açıdan baktığımızda tarihi böyle anlayan, çoğu şöhretli ve uluslararası ün sahibi birçok 'tarihçi', aslında bizim bilincimizi bir başka açıdan bulandırmanın misyonunu üstlenmiş bulunuyor."*³³

Bir diğer komplo yazarı Ali Çimen ile yapılan bir mülakatın yer aldığı bir derginin sunuş yazısında da "biraz merak duygusuyla, biraz da resmî tarih ve kayıtların dışına çıkma isteğiyle en çok gençler" in komplo teorileri kitaplarına rağbet ettikleri belirtilerek "resmî tarih" kavramına değinilmekte.³⁴ Komplo teorisyenlerine göre savundukları teoriler, tarihî gerçekler dezenformasyona tâbi tutulup "resmî tarih" e dönüştürüldükleri için meşrûiyet kazanmaktadır. Atilla Akar bu kanaatini şöyle ifade etmekte:

*"Artık tarihi analiz ederken bütün bunlara ilaveten komplocu odakları, gizli cemiyetleri bir parametre olarak hesaba katmanın vaktidir. Çünkü tarihin arkasındaki asıl zorlayıcı irade bunlardır. Bunları görmeyen, hesaba katmayan bir tarih anlaşılabilir bir tarihtir."*³⁵

*"Bize, yani tarih çarkının çoktandır başka türlü döndüğünü fark edenlere gelince... Biz, bize söylenmeyenlerin söylenenlerden çok daha fazla olduğunu düşünüyoruz. Dahası söylenenlerin bile yeni bir bakış açısıyla ele alınıp, içindeki bulandırmalardan arındırılmaya muhtaç olduğunu görüyoruz.(...) Bu koşullarda iddia ediyorum ki tarih, ancak oküçümsenen 'komplocu yorumlar'la anlaşılabilir. Hattâ daha da ileri giderek şöyle söyleyebilirim: Tarihi anlamanın biricik yolu artık 'komplocu' yorumlardır."*³⁶

IRKÇI VE ANTI-SEMİT SÖYLEMİN YAYGINLIĞI

Türkiye'de sağcı kesim onlarca yıl boyunca ırkçı ve antisemit popüler yayınlar ile aynı söylemi tekrarlayan "kanaat önderleri" nin etkisi altında yaşadı, halen de yaşamaya devam ediyor. Bunun sonucunda Batı âlemini ve Amerika'yı bir Yahudi-Hıristiyan ittifakı olarak algılayan, Siyonizm'i İslâm âleminin tamamını kuşatma altına almayı hedefleyen yayılcı, emperyalist ve şeytani bir ideoloji olarak gören, gerek Türkiye'yi ve gerekse Dünya'yı Yahudi kökenli bir seçkinler grubunun yönettiğine inanan paranoyak, faşist ve antisemit bir zihinsel yapı toplumun sağ kesiminde yaygınlık kazandı. Böylesi bir yaygın kanaatin mevcut olduğu bir fikir ortamında her terör eylemi veya siyasî cinayetin asıl müsebbibinin CIA, Mossad, İsrail ve/veya Amerika olduğu inancının yaygın olması gayet doğaldır.

Komplo teorisyenlerinin bu kadar kısa zamanda son derece üretken ve popüler olmalarında, izah edilen bu ana sebebin yanı sıra dört neden daha mevcut-

tur. İki "sektör" haline gelen bu alanın gelir olarak hem yayınevleri, hem de yazarlar için hiç de ihmal edilemez bereketli bir üretim alanı olmasıdır. Her kitabın birkaç baskı yapması bunun en basit kanıtıdır. İkincisi bu tür kitapların internet ortamında mevcut binlerce yabancı makale ve anonim haberin Türkçeye çevrilip "kes-yapıştır" yöntemiyle kurgulanmasından ötürü nispeten kolay ve hızlı bir şekilde üretilmesidir. Bu durum doğal olarak bir komplo teorisi bolluğuna yol açmakta. Bu durumdan, daha doğrusu rekabetten, Atilla Akar da müşteki. Akar "Her şeyin olduğu gibi komplo teorisinin de kalitelisi ve kalitesizi vardır. Ben kalitelisini yaptığımı inanıyorum." sözleriyle diğer rakiplerine kıyasla kendisinin "kaliteli" bir komplo üreticisi olduğunu belirtmekte.³⁷ Üçüncüsü yazarların toplumun sağ kesiminde belli bir devlet ve/veya etnik gruba karşı yerleşik genelgeçer olumsuz kanaat, hissiyat ve peşinyargıları gözetmeleri, kurguladıkları senaryo çözümlerinin bu değer yargılarına uygun olmasına baştan dikkat etmeleridir. Dördüncüsü ise popülizmi şiar edinen, rasyonel ve derinlemesine araştırmaları önemsemeyen bir toplumun nabzına uygun yayın yapmayı ilke kabul eden medya sektörü çalışanlarının komplo teorisyenlerini sürekli tartışma programlarına davet ederek, kendileriyle mülakat yaparak onlara meşrûiyet kazandırmaları ve bu isimlere gösterilen ilgiyi ciddi oranda arttırmalarıdır.

KOMPLO TEORİSYENLERİNİN ETKİLERİ

"Derin Devlet" söyleminin kamuoyunda resmiyet ve yaygınlık kazanmasıyla birlikte komplo teorileri ve teorisyenleri hem serbestçe hareket edebilecekleri bir manevra sahası elde ettiler hem de muazzam bir özgüven kazandılar. Bu özgüven, Atilla Akar'ın aşağıda alıntılan şu satırlarında olduğu gibi, kimi zaman bir meydan okumaya da dönüştü:

"Diğer yandan benim açımdan önemli bir husus da bu komploları göremeyen, dahası görmek istemeyen bir kısım 'aydın'ın bakış açısını çürütebilmektir. Komplolar konusunda ne denilirse denilsin inanmayan, ebleh yapıdaki 'entelektüel tayfası'yla da bir hesaplaşmadır elinizdeki çalışma. (...) Hemen her şeyi 'komplo teorisi' adı altında küçümsemeye, karikatürize etmeye çalışan bu kesimler, eğer bunu bir tür misyon olarak benimsememişlerse en hafif manada 'saft'ırlar. Sırf kitapta anlatılan örnek olaylar bile onların bu yaklaşımlarının ne kadar abes olduğunun bir ispatıdır. Ama onlar papağan gibi ezberledikleri içi kof kalıpları tekrarlamaya bayılıyorlar ve her farklı yorum karşısında ise tüyleri diken diken oluyor. Lafımı hiç sakınmıyorum. Kitap, bir yanıyla da onların cahilliklerini yüzlerine vurmak için yazılmıştır."³⁸

Böyle bir ortamda komplo teorisyenleri ile kitaplarına, başta İslâmi kesim olmak üzere, genellikle sağcı

çevrelerde itibar görmelerine ve bu çevrelerce kaynak olarak kabul edilmelerine şaşmamak lazım. İşte birkaç örnek: Erbakan, Harun Yahya'nın kitaplarını sadece okumakla yetinmiyor, konuşma ve sohbetlerini bu kitaplardan alıntılarla zenginleştirmekte,³⁹ Millî Gazete'nin bir "kültür hizmeti" olarak okurlarına kupon karşılığında dağıttığı *Gizli Dünya Devleti* kitabına atıfta bulunmakta,⁴⁰ Yalçın Küçük'ün Dönmeleri konu eden *Tekelistan* kitabını okumakta.⁴¹ Irak Savaşı nedeniyle toplumun genelinde oluşan Amerikan karşıtı hissiyata eklenilen komplo teorisyenleri ünlü şair Lale Müldür'ü bile etkilemiş durumda. Müldür, Nuh Gönültaş'ın *Küresel Kıyametçilik: Bush ve Evanjelizmin Mesih Planı* kitabını okuduktan sonra "kitap benim için çok aydınlatıcı olduğundan sizlere de aktarmak ve inanç işinin ne Türkiye'de ne de dünyada bir şaka olmadığına sizleri de inandırmak için" satırlarıyla yüklendiği misyonu izah ediyor, bu misyon çerçevesinde *Radikal İki*'de ardı ardına iki makale yayımlıyor ve şu sonuca varıyordu:

"Amerika'da yönetim, siyaset, ticaret, ekonomi, mali piyasalar, eğitim, sinema ve medyanın Yahudi etkisi altında olduğunu da söylemeliyiz. İsterseniz zorlama deyin, isterseniz kuruntu. Ama böyle bir gerçek var. Ve bunun adı Pentagon ve Bush..."⁴²

SONUÇ

Komplo teorilerinin kamuoyu ve medyada yaygınlık ve meşrûiyet kazanmaları karşısında liberal-demokrat-sol çizgideki merkez medyanın bazı yazarları bu durumu eleştirmiş,⁴³ bu eleştiriye iki devrimci sol dergi⁴⁴ ve İslâmi görüşe mensup bazı yazarlar da⁴⁵ katılmış olmasına rağmen komplo teorilerine rağbet azalmamış, tam aksine bu "sektör"ü keşfeden yeni isimler "teorisyenler" kafilesine katılmıştır. *Radikal* gazetesinde yayımlanan ve komplo teorilerini eleştiren köşe yazılarına yazılan okur yorumları ile internetteki tartışma kümelerinde dolaşan mesajlara göz atıldığında komplo zihniyetinin toplumda ne kadar yaygınlaştığı fark edilebilir.

Böylesi paranoyak, faşist ve ırkçı bir ortamın oluşmasındaki en büyük neden 1950'li yıllardan bu yana ülkücü tabana ve İslâmi kesime hitap eden aşırı sağ ve İslâmcı kesime mensup yazarların propagandalarını fütursuz bir şekilde yapmaları ve Devlet'in bu duruma seyirci kalmasıdır. Bu kesimin ideologlarının onlarca yıldan beri propagandasını yaptıkları, gelişen olaylara göre gerekli küçük değişiklikler yaparak senaryolarını güncelleştirdikleri savlardaki değişmeyen olgu, genelde Batı'ya, Türkiye'ye has tarihsel ve bölgesel nedenlerden dolayı da özelde, Yunanistan ve Rum'a, İsrail ve Yahudi'ye, Amerika'ya, Ermenistan ve Ermeni'ye karşı duyulan ırkçı ve şoven renkleri inkâr edilemez kin ve nefrettir.⁴⁶ Bu durum son derece doğaldır, zira ideolo-

jik olarak aşırı sağcı ve İslâmcı kesim toptancı bir anlayışla Batı âlemine ve değer yargılarının tümüne karşıdır. Bunun en bilinen ancak görmezlikten gelinen örneği Millî Görüş hareketinin kurucusu ve siyasal İslâm hareketinin fikir babası Necmettin Erbakan'ın siyaset hayatına atıldığı 1970 yılından bu yana komplo teorileriyle donatılmış ırkçı söylemini bıkmadan usanmadan devam ettirmesi ve toplumun hiç de ihmal edilemez bir kesimini etkisi altına almasıdır.

Sağcı kesimin zihinsel dünyasını esir almış böylesi ideolojik bir tavır alma, bu kesimin propagandacıları

olan "kanaat önderleri"ni muhatap alıp ırkçı ve faşist propagandalarının daha geniş bir izleyici kitlesiyle buluşmasına imkân veren bir medya âlemi, "Düşünceye Özgürlük" ve/veya "Irak'ta Savaşa Hayır" eylemlerinde aynı propagandistlerle birlikte ortak hareket etmede herhangi bir ahlâki engel görmeyen sol-liberal-demokrat referanslara sahip bir aydın sınıfı gibi değişik etkenler nedeniyle komplo teorisyenleri ve ajitatif teorileri çok uzun yıllar boyunca Türk kamuoyunda rağbet göreceği aşikârdır.

RIFAT N. BALI

DİPNOTLAR

- 1 Ralf Isermann, "9/11 Conspiracy theories gain ground", 8 Eylül 2003, <http://iafrica.com/news/worldnews/268874.htm>
- 2 Bruce Crumley, "Conspiracy Theory", *Time Europe*, 20 Mayıs 2002, Cilt 159, sayı 20.
- 3 "The Secrets of Conspiracy Theory", http://www.shootthemessenger.com.au/9910/c_consp1.htm
- 4 Charlotte Parsons, "Why we need conspiracy theories", 24 Eylül 2001, *BBC News Online*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/1561199.stm>
- 5 Ralf Isermann, "9/11 Conspiracy theories gain ground", 8 Eylül 2003, <http://iafrica.com/news/worldnews/268874.htm>
- 6 "Why are conspiracy theories so popular?", *The Economist*, 21 Aralık 2002.
- 7 Bir Ortadoğu uzmanı olan Pipes komplo teorilerini inceleyen iki kitap yayınlamıştır. Bkz. *The Hidden Hand Middle East Fears of Conspiracy*, St.Martin's Press, New York, 1996 ve *Conspiracy: How the Paranoid Style Flourishes and Where it Comes From*, Simon & Schuster, New York, 1999.
- 8 Daniel Pipes, "Dealing with Middle Eastern Conspiracy Theories", *Orbis*, 1992, www.danielpipes.org/article/214, den naklen.
- 9 Daniel Pipes, "Dealing with Middle Eastern Conspiracy Theories", *Orbis*, 1992, www.danielpipes.org/article/214, den naklen.
- 10 Daniel Pipes, "Middle East Mischiefs", *Middle East Quarterly*, Eylül 1994, www.danielpipes.org/article/253, den naklen.
- 11 "Why are conspiracy theories so popular?", *The Economist*, 21 Aralık 2002.
- 12 Mahir Kaynak, Eylül 1994 – Nisan 1998 arasında yayımladığı yazılarını kitap halinde derledi. Bkz. *Komplo Yok*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.
- 13 Koru, Taha Kivanç imzasıyla *Yeni Şafak*'ta yayımladığı yazıları sonradan kitaplaştırdı. Bkz. Fehmi Koru, *11 Eylül O Kader Sabahı...*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.
- 14 Aydoğan Vatandaş'ın kitapları şunlardır: *Agharta Elektromanyetik Savaş Başladı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001 / *Apokalipse Kıyametin Gizli Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000 / *Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000 / *Ezoterika*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002 / *HAARP Kıyamet Teknolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000 / *Kod Adı Kılıçbalığı: 11 Eylül Senaryosu* (Mustafa Aydın ile birlikte), Karakutu Yayınları, İstanbul, 2002. Vatandaş, gizemli konulara duyulan ilgi üzerine tarikatlar konusunda da iki kitap yayımladı. Bkz. *Kızıl Tarikat Tokyo-Moskova-Washington Üçgeninde Kıyamet Si-*

lahları, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2003 / *Kurukafa ve Kemik Tarikatının Gizli Tarihi*, Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2003.

- 15 Atilla Akar geçmişte *Eski Tüfek Sosyalistler Bir Kuşağın Son Temsilcileri*, (İletişim Yayınları, İstanbul, 1989), *Horzum Labirenti*, (BDS Yayınları, İstanbul, 1990) *Öteki DSP Ecevitlerin Gayri Resmi Öyküsü*, (Metis Yayınları, İstanbul, 2002) kitaplarını yazdı. Daha sonra ardı ardına komplo teorileri içeren kitaplar yayımlamaya başladı. İlki 11 Eylül 2001 eylemiyle ilgili bir derlemeydi: *Kıyamet Komplosu*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2002. İkinci Batı âleminde yaygın olan komplo teorilerinin âdeta bir seçkisidir: *Komploların Yüzyılı Yüzyılın Komploları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, Son kitabı şudur: *Derin Dünya Devleti Gizli Doktrinin Küresel Efendileri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003. Akar bu kitabı vesilesiyle *Anadolu'da Vakit* gazetesinde yer alan bir mülakatında Derin Dünya Devleti'nin esas itibarıyla Yahudi kökenli "büyük sermaye babaları" olan Amerikalılar tarafından yönetildiğini ileri sürdü. Bkz. Adem Demir, "Hedef: Armagedon", *Anadolu'da Vakit*, 23 Mart 2003.
- 16 *Şüphe Sorular ve Senaryolar*, Kim Yayınları, İstanbul, 2002.
- 17 Hakan Yılmaz-Ali Çimen ikilisinin kitabı şudur: *İpler Kimin Elinde Komplo Teorileri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000. Söz konusu kitap Batı âleminde yaygın olan komplo teorilerinin âdeta bir katalogudur. Ali Çimen aynı zamanda çevirmendir ve yedi kitabı İngilizceden çevirmiştir.
- 18 Gazeteci Ersanel'in "Komplo Teorileri" adlandırdığı bir dizi kitabın ilki *Kara Otlar*'dır. (Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2003.)
- 19 Örneğin William Cooper, (çeviren Zeki Enes Akkan), *Apokalips'in Atlıları Gizli Örgütler ve Yeni Dünya Düzeni*, Selis Kitapları, İstanbul, 2003 / *Texe Marrs, Illuminati, Entrika Çemberi* (çeviren: Ali Çimen), Timaş Yayınları, İstanbul, 2002. / *Texe Marrs, Dark Majesty, Uluslararası Güç Odakları* (çeviren: Ali Çimen), Timaş Yayınları, İstanbul, 2002 / *Frederic Morton, (çeviren: Özgür Yılmaz), Dünya'nın Gizli Seçkinleri: Rotschild Ailesi*, Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2003. İki kitabı Türkçeye çevrilen Texe Marrs, Amerikan sağcı Hıristiyan çevrelere hitap etmektedir. İslâmî basının referans olarak aldığı Lyndon LaRouche ise geçmiş yıllarda Amerika'da başkanlık seçimlerinde aday olmuş, ırkçı, antisemit, zenci karşıtı ve faşist görüşleriyle temayüz etmiş ve 1988 yılında vergi kaçaklığı suçundan mahkûm olmuştur.
- 20 11 Eylül saldırıları konusunda Türkiye'de savunulan tezlerin tipatip aynaları Ortadoğu ülkelerinde de savunulmuştur. Bu konuda bir inceleme için bkz. *A New Antisemitic Myth in the Middle East Media: The September 11 At-*

- tacks Were Perpetrated by the Jews, The Middle East Media Research Institute, Washington D.C., 2002. Lyndon LaRouche İran'da büyük bir taraftar kitlesi buldu. Bkz: Daniel Pipes, *The Hidden Hand, Middle East Fears of Conspiracy*, St. Martin's Press, New York, 1996, s. 319. Monica Lewinsky skandalı ortaya çıktığında İslâmi basında yazılanlar ile Ortadoğu basınında yazılanlar benzer olup skandalın Başkan Clinton'ı zora sokmak isteyen Mossad'ın bir tertibi olduğu savunuluyordu. Ortadoğu basınının bu konudaki tavrı için bkz. P.R. Kumaraswamy, "Monica Lewinsky in Middle Eastern Eyes", *Middle East Quarterly*, Mart 1999, <http://www.meforum.org/article/471>
- 21 Erbakan'ın komplo teorileri esas itibariyle antisemit ve Batı karşıtı bir senaryo etrafında kurgulanmıştır. Bu konuda bir tahlil için bkz. Rifat N. Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yay., İst. 2001, s. 279-303.
- 22 Selis Kitapları'nın İnceleme-Araştırma Dizisi'nden çıkan kitaplardan üçü komplo teorileri ile ilgilidir. Bunlar H.A.Gwynne, *Derin İhtilal Küresel Entrikanın İyüzü*, (çeviren İker Özyaşar), William Cooper, *Apokalips'in Atlıları Gizli Örgütler ve Yeni Dünya Düzeni*, (çeviren Zeki Enes Akkan) ve Turgut Gürsan, *Yeraltındaki Gizli Dünyalar* kitaplarıdır. İlk iki kitap ünlü antisemit eser Siyon Önderlerinin Protokolleri'nin de içermektedir.
- 23 www.matrisyayinlari.com
- 24 <http://www.matrisyayinlari.com>
- 25 Taha Kıvanç, "Kitaplar güven verir", *Yeni Şafak*, 14.12.2003.
- 26 Mütercimler'in bu konuda yayınladığı kitaplar şunlardır: *Ertuğrul Faciası ve 21.Yüzyıla Doğru Türk-Japon İlişkisi* (Mim Kemal Öke ile birlikte), Anahtar Kitaplar Yay., İstanbul, 1993 / *Destanlaşan Gemiler Hamidiye, Yavuz, Nusret, Alemdar*, Kastaş Yay., İstanbul, 1997 / *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, Arba Yay., İstanbul, 1998.
- 27 Bu tartışma kümesini konu eden bir haber için bkz. Tutkun Akbaş, "Tıklayın, Komployu Öğrenin", *Tempo*, 13-19 Kasım 2003, sayı 46-831, s. 34-36.
- 28 Üye sayısı ve mesaj hacmi 22 Aralık 2003 tarihi itibariyledir. Mesaj hacmi Mart-Aralık 2001 döneminde mesaj hacmi 778, 2002 yılında 1712, 2003 yılında ise 2280 idi.
- 29 Cengiz Çandar, "Enkaz altındaki Türkiye...", *Yeni Şafak*, 20 Eylül 2001.
- 30 Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, McGill University Press, Montreal, 1964, s. 357.
- 31 Şermin Sarıbaş, "Türkiye'nin En Ünlü Komplo Teorisyenleri", *Hürriyet Pazar*, 6 Mayıs 2001.
- 32 Ali Çimen-Hakan Yılmaz, *İpler Kimin Elinde*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 8.
- 33 Atilla Akar, *Komploların Yüzyılı Yüzyılın Komploları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11-12.
- 34 "Gölge İmparatorluğu'nun izi sürülüyor!", *Sağlık ve Gençlik*, Kasım 2003, <http://resim.timas.com.tr/haber/ku-pur-alicimen112003-1.jpg> den naklen
- 35 Murat Menteş, "Komploların Merkezindeki Ülke: Türkiye", *Gerçek Hayat*, 31 Ekim 2003, sayı 158. <http://www.timas.com.tr/duyuru.php?id=109> den naklen.
- 36 Atilla Akar, *Komploların Yüzyılı Yüzyılın Komploları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 12-13.
- 37 Murat Menteş, "Komploların Merkezindeki Ülke: Türkiye", *Gerçek Hayat*, 31 Ekim 2003, sayı 158. <http://www.timas.com.tr/duyuru.php?id=109> den naklen.
- 38 Atilla Akar, *Komploların Yüzyılı Yüzyılın Komploları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 266-267.
- 39 "Adnan Hocacı Erbakan!", *Milliyet*, 13 Kasım 2001.
- 40 Rifat N. Bali, a.g.e., s.274-275.
- 41 "Erbakan Tekelistan'ı okuyor", *Cumhuriyet*, 3.12.2001.
- 42 Lale Müldür, "Küresel kıyametçilik ve evanjelist Bush", *Radikal İki*, 27.7.2003 ve "Seçilmişlerden biri-Bush", *Radikal İki*, 3.8.2003. Bu iki makale Türkiye Protestan Kiliseleri Birliği Başkanı Kurtuluş Kilisesi Pastörü İhsan Özbek ile Lale Müldür arasında bir polemige yol açtı. (İhsan Özbek, "Önyargı herkesin afyonudur", *Radikal İki*, 3.8.2003 / Lale Müldür, "Bush ve seçilmişlik", *Radikal İki*, 10.8.2003 / İhsan Özbek, "Türkiye'de Hıristiyan olmak", *Radikal İki*, 17.8.2003 / Lale Müldür, "Türkiye'den İncil geçti", *Radikal İki*, 24.8.2003.)
- 43 Hadi Uluengin, "Pes!", *Hürriyet*, 25.9.2001 / Mehmet Demirkol, "Torba ya da Gümbet", *Radikal*, 12.2.2002 / Nuray Mert, "AKP ve Bilderberg", *Gerçek Hayat*, 20 Haziran 2003, Sayı 139 / Memduh Bayraktaroğlu, "Sahiden El Kaidemiyi mi?", *Dünden Bugüne Tercüman*, 16.11.2003 / Ömer Tarkan, "Komplo senaryoları enflasyonu", *Finansal Forum*, 17.11.2003 / Cüneyt Ülsever, "Komplo teorisi zirvası", *Hürriyet*, 22.11.2003 / Perihan Mağden, "Cennet yolcuları ve komplo avcıları", *Radikal*, 22.11.2003 / Yasemin Çongar, "Terör ve inkar", *Milliyet*, 24.11.2003 / İsmet Berkan, "İnanılmaz yorumlar", *Radikal*, 24.11.2003 / Taha Ak-yol, "Terörü kim yaptı?", *Milliyet*, 24.11.2003 / İsmet Berkan, "Komplocu kafası", *Radikal*, 25.11.2003.
- 44 "Komplo teorileriyle kafayı yiyenler neye, kime hizmet ediyor?", *Kurtuluş*, 12 Temmuz 1997, Sayı 38, <http://www.kurtulus-online.com/eski/sayilar/H-ICIN38/komplo.html> den naklen / D. Senâ, "Komplo Teorileri ve Komplo Teorisyenleri", *Sosyalist Barikat*, Ocak 2003, sayı 9, <http://www.barikat-lar.de/barikat/9/komplo.htm> den naklen.
- 45 Yusuf Yazar, "Komploculuk, ABD Aleyhtarı Retorik ve Paranoya", *Cilt 5*, sayı 2, Yaz 1995, www.wakeup.org/anadolul/05/2/komploculuk.html / Eyüp Can, "Komplolar kimin işine yarar?", *Zaman*, 19 Kasım 2003 / Nihal B. Karaca, "Komplo teorilerinin itibarı", *Zaman*, 25 Kasım 2003.
- 46 Burada şunu açıklıkla belirtmekte fayda var. Hiç kimse Batı, İsrail, Amerika, Yunanistan ve Ermenistan yanlısı olmak zorunda değildir. Böyle bir ideolojik bakış şart değildir. Beklenen tek şey bu ülkelere veya etnik gruplara getirilecek her tür eleştirinin ırkçı ve şoven dürtülerle kirlenmemesidir.